ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ԱՐՄԻՆԵ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ

ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԳՈՐԾԱՌՄԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ (ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ԱՄՆ-ՈՒՄ ԲՆԱԿՎՈՂ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)

ԺԹ.00.03 «Սոցիալական հոգեբանություն (միջանձնային հարաբերություններ, ընտանեկան, տարիքային, մանկավարժական, խմբային գործունեություն)» մասնագիտությամբ հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Գործնական հոգեբանության և սոցիոլոգիայի «Ուրարտու» համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ հոգեբանական գիտությունների դոկտոր
Մեդրակ Աղասու ՄԵԴՐԱԿՅԱՆ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ հոգեբանական գիտությունների դոկտոր
Նաիրա Ռաֆիկի ՀԱԿՈԲՅԱՆ

հոգեբանական գիտությունների թեկնածու
Նարինե Ասքանազի ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Առաջատար Կազմակերպություն՝ Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2017թ.-ի հունիսի 20-ին՝ ժամը 12:00-ին, Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի հոգեբանության 064 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ-ի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 19.05.2017-ին:

Հոգեբանության 064 մասնագիտական
խորհրդի գիտական քարտուղար,
հոգեբանական գիտությունների դոկտոր՝ **Կամո Երեմի Վարդանյան**

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության արդիականությունը: Ներկայիս Հայաստանի տնտեսական, մշակութային և արժեքային ոլորտներում տեղ գտնող փոխակերպումները նորանոր պայմաններ են առաջադրում ընտանիքների կազմավորման և գոյատևման համար: Շատ դեպքերում ավանդաբար ընդունված մոդելներն ի զորու չեն լինում ապահովելու հայ ընտանիքի արդյունավետ գործառումը փոփոխվող հասարակական միջավայրում, իսկ նոր, առավել արդյունավետ կայացած և հաստատված մոդելներ դեռևս չկան:

Խնդիրն էլ ավելի է խորանում, երբ հայ ընտանիքը կտրվում է գոյատևման ավանդական (տվյալ պարագայում՝ հայկական) միջավայրից և ինչ-ինչ պատճառներով ստիպված է լինում հարմարվել այլ էթնիկական, մշակութային միջավայրի պայմաններին:

Ասվածից պարզ է դառնում, որ ժամանակակից հասարակությունն ընտանիքի ձևավորման և արդյունավետ գործառման օրինաչափությունների վերանայման պահանջ է դնում: Անընդհատ փոփոխվող արժեհամակարգի պայմաններում ավանդական մեթոդներն ու մոտեցումները շատ դեպքերում ի զորու չեն լուծելու այն խնդիրներն ու դժվարությունները, որոնք ծառացած են ժամանակակից հայ ընտանիքի առջև: Նման պայմաններում հատուկ կարևորությամբ են օժտվում հայ ընտանիքի ձևավորմանն ու արդյունավետ գործառման օրինաչափություններին, հայ ընտանիքի պահպանման սոցիալ-հոգեբանական գործոններին վերաբերող խնդիրները, զգացվում է այնպիսի մոտեցումների մշակման անհրաժեշտություն, որոնք կնպաստեն փոփոխվող արտաքին պայմաններում հայ ընտանիքի լիարժեք, ներդաշնակ և արդյունավետ գործառմանը:

Հետազոտության **օբյեկտը** ՀՀ Երևանում և ԱՄՆ Կալիֆոռնիայի նահանգի Գլենդել քաղաքումում բնակվող հայ ընտանիքներն են: Հետազոտության **առարկան** հայ ընտանիքի գործառման վրա ազդող և դրա պահպանմանը նպաստող սոցիալական և հոգեբանական գործոնների փոխադարձ պայմանավորվածությունն է, սոցիալական և անձնային գործոնների փոխգործությունն ու փոխհարաբերությունները:

Աշխատանքի **նպատակն** է բացահայտել հայ ժամանակակից ընտանիքի վրա ազդող սոցիալ-հոգեբանական գործոնների և դրանց փոխգործության առանձնահատկությունները, տարբերակել հայ ընտանիքի արդյունավետ գործառմանն ու պահպանմանը նպաստող գործոնները:

Աշխատանքի խնդիրները

1.Աշխատանքի թեմային վերաբերող գրականություն տեսական վերլուծության միջոցով պարզաբանել՝

-ընտանիքի հոգեբանական հետազոտության հիմնական կողմերն ու առանձնահատկությունները,

- ընտանիքի և դրա գործառման հիմնական առանձնահատկություններն ու մեխանիզմները,

- ընտանիքի վրա ազդող արտաքին և ներքին, հասարակական և անձնային գործոնների փոխազդման և դրսևորման հիմնական օրինաչափությունները,

- հայ ընտանիքի առջև ծառացող խնդիրների շրջանակները և դրանց լուծման հնարավոր հեռանկարները:

2. Տեսական վերլուծության միջոցով ձևակերպել և հիմնավորել վարկած (վարկածներ) և ենթադրություններ, տեսական հիմք ստեղծել հետազոտական ճանապարհով դրանք ստուգելու համար:

3. Առաջադրված վարկածի (վարկածների) և ենթադրությունների ստուգման նպատակով իրականացնել հետազոտություն:

4. Կազմել հետազոտական պլան, ընտրելով համապատասխան մեթոդներ և մեթոդիկաներ, նախանշելով հետազոտության անցկացման հիմնական առանձնահատկությունները (հետազոտության համակազմը, անցկացման վայրը, ժամանակը և այլն) :

5. Հետազոտության միջոցով պարզել՝

-հայ ընտանիքի գործառման վրա ազդող մշակութային, հասարակական և անձնային գործոնների հարաբերակցման որակական և քանակական կողմերը,

-հայ ընտանիքի անդամների դիրքորոշումների, դերային վերագրման և մոտիվացիոն բովանդակությունների սոցիալական միջավայրից կախման բնույթը,

-հայ ընտանիքի վրա ազդող սոցիալ-հոգեբանական գործոնների դերը ընտանիքի պահպանման և ամրապնդման հարցում:

6. Հենվելով հետազոտության արդյունքների վրա անել տեսական և կիրառական առաջարկություններ:

Առաջադրվող վարկած: Ենթադրում ենք, որ՝

ա) արտաքին (հասարակական) գործոնների ազդեցությունը հայ ընտանիքի վրա իրականանում է միջնորդավորված ձևով, ընտանիքի անդամների՝ նրանց պահանջմունքային ոլորտի և կարգավիճակադերային վարքի վրա ազդեցություն գործելու միջոցով,

բ) հայ ընտանիքի պահպանման համար առաջնային է ընտանիքի կառուցվածքային տարրերի և նրա կողմից իրականացվող հասարակական, ընտանեկան և անհատական գործառույթների համապատասխանությունը:

Աշխատանքի մեթոդաբանական և տեսական հիմքերը

Ներկայացվող աշխատանքն, ընդհանուր առմամբ, հենվում է ընտանիքի հետազոտության համակարգային մոտեցման հայեցակարգի վրա, որն առավել ամբողջական տեսքով ներկայացված է Փինսոֆի և Լեբովի, Վարգայի և Դրաբկինայի, Լիդերսի, Չեռնիկովի աշխատություններում: Ընտանիքի անդամների կողմից ընտանեկան դերերի իրականացման օրինաչափությունների դիտարկումը հենվում է դերերի սոցիալ-հոգեբանական տեսության վրա, որը համապարփակ կերպով ներկայացված է Ս.Սեդրակյանի աշխատություններում:

Աշխատանքի գիտական նորույթը

Հայ ընտանիքի պահպանման, գոյատևման և բարգավաճման խնդիրը լայն արձագանք է ստանում մասնագետների՝ հոգեբանների, փիլիսոփաների, սոցիոլոգների մասնագիտական շրջանակներում: Ընտանիքի հիմնախնդրին նվիրված մի շարք հրապարակումներով հանդես են եկել այնպիսի

հետազոտողներ, ինչպիսիք են Ս.Սեդրակյանը, Ս.Գևորգյանը, Ս.Ամիրյանը, Ն.Մնացականյանը, Ա.Մուրադյանը, Ս.Հարությունյանը, Ն.Հարությունյանը, Հ.Պետրոսյանը, Մ.Թոզալաքյանը, Ա.Պողոսյանը, Ն.Հովսեփյանը:

Նշված հետազոտություններում ու հրապարակումներում դիտարկվում են հայ ընտանիքի պահպանման և արդյունավետ գործառման բազմաթիվ խնդիրներ: Այդուհանդերձ, այդ հետազոտությունները, հիմնականում, անդրադառնում են ընտանիքի, որպես հասարակական կառույցի վրա ազդող կամ արտաքին՝ հասարակական, մշակութային, և կամ ներքին՝ հոգեբանական, գործոններին: Ի տարբերություն դրան, *ներկայացվող ատենախոսության մեջ ուշադրության կենտրոնում է հայտնվում ոչ թե հասարակական կամ անձնային գործոնների ազդեցությունը հայ ընտանիքի վրա, այլ այդ իսկ գործոնների փոխադարձ ազդեցության, փոխպայմանավորվածության խնդիրը, որի լուծումը կոչված է լրացնելու հայ ընտանիքի պահպանմանն ու արդյունավետ գործառմանն ուղղված հետազոտությունների շարքը:*

Ներկայացվող աշխատանքում՝

1. համեմատական հետազոտություն է իրականացվում տարբեր հասարակական-մշակութային միջավայրերում գործառող հայ ընտանիքների միջև,
2. հատուկ կերպով հետազոտվում են հայ ընտանիքի պահպանման արտաքին և ներքին, սոցիալական և հոգեբանական գործոնների փոխազդման մեխանիզմները,
3. հետազոտության է ենթարկվում հայ ընտանիքի վրա ազդող արտաքին և ներքին գործոնների փոխկապակցվածությունը,
4. բացահայտվում է կենսամիջավայրի կողմից թելադրվող պայմանների ազդեցությունը ոչ թե անմիջականորեն ընտանիքի վրա, այլ միջնորդավորված՝ ընտանիքի առանձին անդամների վրա ունեցած ազդեցության տեսանկյունից:

Աշխատանքի տեսական նշանակությունը: Աշխատանքում ներկայացված տեսակետը հնարավորություն է տալիս վերանայել ընտանիքի հոգեբանական հետազոտության տեսական կանխադրույթները, վերասահմանել որոշ հասկացություններ: Մասնավորապես առաջարկվում է ընտանիքի գործառույթները դիտարկել երեք՝ հասարակական, ընտանեկան և անձնային մակարդակներում, հասարակական գործոնների ազդեցությունը դիտարկել որպես միջնորդավորված ազդեցություն, ընտանիքի արդյունավետ և ներդաշնակ գործառումը դիտարկել որպես ընտանիքի միջավայր հանդես եկող հասարակության մեջ և ընտանիքի առանձին անդամների մոտ առկա ընտանիքի հետ կապված պահանջմունքների և պատկերացումների համապատասխանության արդյունք: Այս առաջարկությունների ընդունումը կնպաստի հայ ընտանիքի հոգեբանական հետազոտության տեսական զինանոցի հարստացմանը:

Աշխատանքի գործնական նշանակությունը կապված է տեսական վերլուծությամբ և փորձարարական հետազոտությամբ ստացված արդյունքների հիման վրա հայ ընտանիքի արդյունավետ գործառման, ներդաշնակ գոյատևման ու

պահպանման հոգեբանական միջոցառումների կազմակերպման և հոգեբանական ազդեցության մեթոդների մշակման հետ: Աշխատանքի արդյունքների կիրառումը կնպաստի հայ ընտանիքի կենսունակությանն ու արդյունավետ գործառմանը:

Պաշտպանության ներկայացվող դրույթներ

Պաշտպանությանը ներկայացվում են հետևյալ դրույթները՝

1.Հասարակական գործոնների ազդեցությամբ ընտանիքի փոփոխություն-ները կապված են դրա անդամների պահանջմունքային և կարգավիճակադերային ոլորտների փոփոխությունների հետ:

2. Ընտանիքի վրա հասարակական միջավայրի ազդեցությունը կարող է իրականանալ ընտանիքի վիճակագրական տվյալների տատանման միջոցով:

3. Ամուսնությամբ բավարարվածության կարևոր գործոններն են ամուսինների դերային համապատասխանությունն ու ընդհանուր դիրքորոշումների առկայությունը:

4.Կախված հասարակական գործոնների ազդեցությանը ցույց տրվող դիմադրության աստիճանից՝ ընտանիքը կարող է կործանվել կամ շարունակել արդյունավետ գործառումը:

5. Հայ ընտանիքի պահպանման և արդյունավետ գործառման կարևորագույն պայման է ընտանիքի, որպես բաց համակարգի դրսևորման հասարակական, ընտանեկան և անհատական մակարդակների բովանդակային համապատասխանությունը:

Հետազոտության կազմակերպում: Առաջ քաշված վարկածի ստուգման և մեր առջև դրված խնդիրների լուծման նպատակով իրականացվել է հետազոտություն: Հետազոտությունն, իր բնույթով համեմատական է և նպատակ ունի բացահայտելու տարբեր սոցիալ-մշակութային միջավայրերում (տվյալ դեպքում ԱՄՆ-ում և ՀՀ-ում) բնակվող ազգությամբ հայ ամուսնական զույգերի դիրքորոշումների, համատեղելիության, մոտիվացվածության և ընդհանրապես, համատեղ կենսագործունեության նկատմամբ վերաբերմունքի տարբերությունները, դրանց կախվածությունը սոցիալ-մշակութային միջավայրից: Հետազոտության արդյունքում պարզ դարձավ հայ ընտանիքի գործառման վրա ազդող հասարակական-միջավայրային և անձնային գործոնների փոխադարձ կապը, դրանց դերը հայ ընտանիքի պահպանման և գոյատևման ընթացքում:

Հետազոտության համակազմը: Հետազոտությունն իրականացվել է Միացյալ Նահանգներում և Հայաստանի Հանրապետությունում: Հարցման են ենթարկվել ՀՀ Երևան և ԱՄՆ Կալիֆոռնիայի նահանգի Գլենդել քաղաքներում բնակվող առնվազն մեկ երեխա ունեցող 100-ական ամուսնական զույգ: Ընդ որում, երկրորդ խմբի ընտրության համար որպես նախապայման ընդունվել է ԱՄՆ-ում առնվազն 15 տարի բնակվելու չափանիշը:

Հետազոտության մեթոդները: Հետազոտությունն իրականացվել է հարցարանային մեթոդով: Կիրառվել են «Ամուսնական զույգի դիրքորոշումների չափման», «Ամուսնությամբ բավարարվածության», «Անձնային պահանջմունքների բավարարման ընթացքում ընտանիքի դերի բացահայտման», «Ընտանիքում դերերի բաշխվածության որոշման» հարցարաններն ու «Զուգընկերների դերային սպասումների որոշման» մեթոդիկաները:

Աշխատանքի կառուցվածքը: Աշխատանքը կազմված է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, գործնական առաջարկներից և գրականության ցանկից: Աշխատանքի ընդհանուր ծավալը 138 էջ է:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ ներկայացված են թեմայի արդիականությունը, աշխատանքի մեթոդաբանական հիմքերը, նպատակը, առաջադրված վարկածը, խնդիրները, հետազոտության օբյեկտն ու առարկան, հետազոտության ընթացքում կիրառված մեթոդներն ու մեթոդիկաները, աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը, աշխատանքի գիտական նորույթը, ձևակերպվել են պաշտպանությանը ներկայացվող դրույթներ:

Ատենախոսության առաջին՝ «Ընտանիքը հոգեբանական հետազոտության համատեքստում» գլուխը կազմված է երկու ենթագլուխներից և վերաբերում է ընտանիքի հոգեբանական հետազոտության և ընտանիքի հետ տարվող հոգեբանական աշխատանքի մեթոդաբանական խնդիրներին:

«Ընտանիքը որպես սոցիալ-հոգեբանական համակարգ» վերնագրով առաջին ենթագլխում քննարկվում են տարբեր գիտակարգերի (ազգագրություն, սոցիոլագիա, մարդաբանություն, հոգեբանություն և այլն) տեսանկյունից ընտանիքին տրվող սահմանումները, ընտանիքի, որպես խմբի այն առանձնահատկությունները, որոնցով ընտանիքը տարբերվում է այլ սոցիալական խմբերից: Ցույց է տրվում, որ ընտանիքը բաց սոցիալ-հոգեբանական համակարգ է, որի գործառումն իրականանում է «անհատ-ընտանիք-հասարակություն-անհատ…» փոխազդեցությունների անընդհատ շղթայում և կախված է այդ իսկ փոխազդեցությունների արդյունքում առաջ եկող փոխակերպումների բնույթից: Ընդ որում, ընտանիքը, որպես գործառող բաց համակարգ, բնութագրվում է ինքնակազմակերպման, ինքնապահպանման, հարմարման և զարգացման ձգտումով:

Երկրորդ՝ «Ընտանիքի հիմնական բնութագրիչները» ենթագլուխը վերաբերում է ընտանիքի կառուցվածքա-գործառութային առանձնահատկություններին: «Ընտանիքի գործառման մակարդակները և դրանց փոխհարաբերությունները» մասում վերլուծվում են ընտանիքի գործառման հետ կապված խնդիրներ, քննարկվում են գրականության մեջ հանդիպող՝ ընտանիքի գործառույթների տարբեր դասակարգումներ: Աշխատանքի այս հատվածում ցույց է տրվում, որ առավել նպատակահարմար է ընտանիքի հոգեբանական հետազոտության, ինչպես նաև դրա հետ տարվող հոգեբանական աշխատանքների ընթացքում ընտանիքի գործառույթների դասակարգման փոխարեն դիտարկել յուրաքանչյուր առանձին գործառույթի նշանակությունը հասարակության, ընտանիքի, որպես հասարակական խմբի և ընտանիքի առանձին անդամի համար, պարզել դրա հասարակական, ընտանեկան և անհատական կողմերի հնարավոր փոխհարաբերությունները:

Երկրորդ ենթագլխի երկրորդ՝ «Ընտանիքի կառուցվածքի անհատական և սոցիալական բաղադրիչները» մասում քննարկվում են ընտանիքի կառուցվածքային բաղադրիչներին և դրանց փոխհարաբերություններին վերաբերող խնդիրներ: Վերլուծության են ենթարկվում ընտանիքի կառուցվածքային տարրերի բնույթն ու նշանակությունը: Քննարկման արդյունքում ցույց է տրվում, որ ընտանիքի անդամների դրսևորումներն, ուղղորդվելով նրանց ներհոգեկան բովանդակություններով՝ անհատական պահանջմունքներով և շարժառիթներով, այդուհանդերձ ենթարկվում են տվյալ հասարակության մեջ ընդունված որոշակի նորմերի, կարգավորվում են դրանցով: Այս դեպքում մենք գործ ունենք ընտանիքի կառուցվածքի անհատական և սոցիալական բաղադրիչների փոխգործության երևույթի հետ: Ընտանիքի անդամի վարքը որոշվում է նրա պահանջմունքների և նրա կողմից իրականացվող ընտանեկան դերերի փոխգործությամբ: Ընդ որում, չնայած այն հանգամանքին, որ ընտանեկան դերերն ու կարգավիճակներն իրականանում են անհատական մակարդակում, դրանց նշանակությունն ունի ընդգծված հասարակական բնույթ. դրանք ծառայում են հիմնականում հասարակական պահանջմունքների բավարարման նպատակին:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Ընտանիքի գործառման սոցիալ-հոգեբանական օրինաչափությունները» գլուխը նվիրված է ընտանիքի դրսևորումներին, ընտանիքի կյանքի ուղու ուժաբանական հատվածներին և դրանցում տեղ գտնող փոփոխություններին վերաբերող խնդիրներին: Երկրորդ գլուխը կազմված է երկու ենթագլուխներից:

«Ընտանիքի կյանքի ուղի. ընտանիքի կառուցվածքագործառութային փոխակերպումները» անվանումը կրող առաջին ենթագլխում քննարկվում են ընտանիքի կյանքի ուղու պարբերականացմանը, առանձին փուլերում հնարավոր զարգացումներին և դրանց հետևանքներին վերաբերող խնդիրներ: Ցույց է տրվում, որ ընտանիքի կյանքի ուղու ընթացքում տեղ գտնող փոպակերպումները կապված են ընտանիքի կառուցվածքային բաղադրիչների, դրանց փոխհարաբերությունների և ընտանիքի կողմից իրականացվող գործառույթների փոփոխությունների հետ: Մատնանշվում է, որ ընտանիքի վրա արտաքին՝ միջավայրային ազդեցություններն իրականանում են ընտանիքի առանձին անդամների վրա ազդեցության ձևով՝ փոփոխելով ընտանիքի հետ կապված նրա պահանջմունքների, դիրքորոշումների, կարգավիճակների և դերերի համակարգները:

Երկրորդ գլխի երկրորդ՝ «Ընտանիքի մոտիվացիոն և կարգավիճակադերային բաղադրիչների դերը ընտանեկան կոնֆլիկտներում» ենթագլուխը նվիրված է ընտանիքի զարգացման ընթացքում տեղ գտնող բարդությունների խնդիրներին: Աշխատանքի այս հատվածում ուշադրության է արժանանում ընտանիքի կառուցվածքային բաղադրիչների դերը ընտանեկան կոնֆլիկտների առաջացման ընթացքում: Ցույց է տրվում, որ ժամանակակից ընտանիքը գտնվում է վերափոխումների փուլում, ինչը հղի է որոշակի վտանգներով: Ընտանիքի ավանդական ձևերը շատ դեպքերում չեն բավարարում ներկայիս հասարակության պահանջներին: Փոփոխվում են ընտանիքի նկատմամբ դրա առանձին անդամների դիրքորոշումները, նրանց փոխհարաբերությունները:

Այս ամենն, իր հերթին, անմիջական ազդեցություն է գործում ընտանիքի գործառման արդյունավետության վրա:

Ատենախոսության երրորդ՝ «Հայ ընտանիքի վրա հասարակական-միջավայրային և անձնային գործոնների ազդեցության փորձարարական հետազոտություն» անվանումը կրող գլուխը կազմված է վեց ենթագլուխներից: Առաջին հինգ ենթագլուխներից յուրաքանչյուրը վերաբերում է հայ ընտանիքի գործառման առանձին կողմի հետազոտությանը, վեցերորդ ենթագլխում ամբողջականացվում և ամփոփվում են հետազոտության արդյունքները:

Երրորդ գլխի «ՀՀ՝ Երևանում և ԱՄՆ՝ Գլենդելում բնակվող ազգությամբ հայ ամուսնական զույգերի ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի համեմատական հետազոտություն» անվանումը կրող առաջին ենթագլխում ներկայացվում են փորձարարական խմբերում ամուսնական զույգերի՝ սեփական ամուսնությամբ բավարարվածության հետազոտության արդյունքները:

Ստացված տվյալների համեմատության արդյունքում պարզվեց, որ հետազոտվող չափանիշի տեսանկյունից փորձարկվող խմբերի միջև տարբերությունները նշանակալի չեն: Դա կարող է նշանակել, որ ընտանիքի գործառման միջավայրն էականորեն չի ազդում ամուսինների ամուսնությամբ բավարարվածության ընդհանուր ցուցանիշի վրա: Սակայն, կախված սոցիալ-մշակութային միջավայրից կարող է տարբերվել ամուսնական զույգերում զուգընկերների բավարարվածության աստիճանի հարաբերությունը: Առավել մեծ տարբերություն է գրանցվել Երևանում բնակվող հետազոտված կանանց և տղամարդկանց միջև, այնուհետև՝ Երևանում և Գլենդելում բնակվող տղամարդկանց, Երևանում և Գլենդելում բնակվող կանանց, Գլենդելում բնակվող կանանց և տղամարդկանց միջև:

Նկ.1. Ամուսնությամբ բավարարվածության մակարդակի տարբերությունը (t-չափանիշ) համեմատվող խմբերի համար, df=198

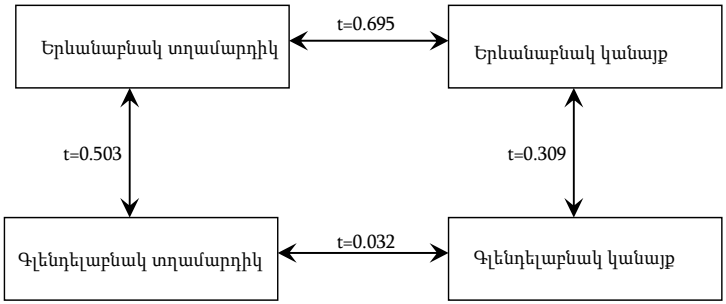

Համադրելով մեթոդիկայի կիրառմամբ ստացված տվյալները հետազոտվող խմբերի վիճակագրական տվյալների հետ բացահայտվել են դրանց միջև առկա կորելյացիոն կապերի բնույթն ու չափը:

Կորելյացիոն վերլուծության արդյունքում պարզվեց, որ ամուսնությամբ բավարարվածության միջև կորելյացիոն կապի չափը և բնույթը տարբեր է

հետազոտական խմբերում (Երևան, Գլենդել) և ենթախմբերում (տղամարդիկ, կանայք): Այսպես, ամուսինների միջև տարիքի տարբերությունը նշանակալի կորելյացիոն կապ է ի հայտ բերում ամուսնությամբ բավարարվածության հետ միայն հետազոտված գլենդելաբնակ կանանց մոտ (r=-0.28, p≤0.01): կապը հակադարձ է, հետևաբար, որքան մեծ է տարիքային տարբերությունն ամուսինների միջև, այնքան ցածր է կնոջ բավարարվածության աստիճանը:

Համատեղ կյանքի ժամանակամիջոցը նշանակալի հակադարձ կորելյացիոն կապ է ի հայտ բերում գլենդելաբնակ կանանց շրջանում (r=-0.34, p≤0.01): Ամուսնանալու տարիքի և ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի միջև հակադարձ կորելյացիոն կապ է նկատվում գլենդելաբնակ տղամարդկանց շրջանում (r=-0.37, p≤0.01). ամուսնությամբ բավարարվածության մակարդակն առավել բարձր է համեմատաբար վաղ տարիքում ամուսնացած գլենդելաբնակ տղամարդկանց շրջանում: Ամուսնության հերթական համարի ցուցանիշի և ամուսնությամբ բավարարվածության մակարդակի միջև նշանակալի կորելյացիոն կապ է գրանցվել միայն երևանաբնակ կանանց շրջանում (r=-0.68, p≤0.01):

Երեխաների քանակը էականորեն ազդում է ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի վրա երևանաբնակ զույգերի շրջանում տղամարդկանց մոտ կազմելով (r=0.43, p≤0.01), կանանց մոտ՝ (r=0.321, p≤0.01): Զարմանալի է, որ գլենդելաբնակ տղամարդկանց շրջանում այս չափանիշը չունի էական նշանակություն (r=0.023, p>0.05), իսկ կանանց մոտ անգամ ձեռք է բերում հակադարձ նշանակություն (r=-0.26, p≤0.01): Դա նշանակում է, որ ի տարբերություն առաջին հետազոտական խմբի՝ գլենդելաբնակ տղամարդկանց համար ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանն էականորեն կապված չէ նրանց երեխաների քանակության հետ, իսկ գլենդելաբնակ կանանց շրջանում ամուսնությամբ բավարարվածության ավելի բարձր ցուցանիշներ գրանցվում են նրանց մոտ, ովքեր ունեն համեմատաբար ավելի քիչ երեխաներ: Հետաքրքիր է այն հանգամանքը, որ գլենդելաբնակ կանայք ավելի բավարարված են իրենց ամուսնությամբ այնպիսի ընտանիքներում, որտեղ ամուսիններից և երեխաներից զատ միևնույն հարկի տակ ապրում են նաև ընտանիքի այլ անդամներ:

Երրորդ գլխի երկրորդ՝ «Երևանում և Գլենդելում բնակվող հայ ամուսինների՝ մի շարք պահանջմունքների բավարարման համար ընտանիքի նշանակության համեմատական հետազոտություն» անվանումը կրող ենթագլխում պարզաբանվում է որոշ պահանջմունքների բավարարման համար փորձարկվող խմբերում ընտանիքին հատկացվող դերի խնդիրը:

Հարցման արդյունքում պարզվեց, որ տղամարդկանց և կանանց հայացքների տարբերությունները սկզբունքորեն ավելի շատ են հետազոտական երկրորդ խմբում: Օրինակ՝ հասարակական բարձր կարգավիճակի ձգտումը Գլենդելում բնակվող արական սեռի փորձարկվողների մոտ գրավում է վերջին՝ հինգերորդ հորիզոնականը, այն դեպքում, երբ նույն խմբի կանանց մոտ այն երկրորդն է (երեք տող): Սեռական պահանջմունքները նույն փորձարարական խմբի տղամարդկանց մոտ երկրորդն է, կանանց մոտ՝ չորրորդը (երկու տող) (աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. Մի շարք պահանջմունքների բավարարման համար ընտանիքի նշանակության ցուցանիշ

Երևան		
Ընդհանուր	**Տղամարդիկ**	**Կանայք**
Երեխա ունենալու ցանկություն	Երեխա ունենալու ցանկություն	Ապահով և լիարժեք կյանք
Ապահով և լիարժեք կյանք	Ապահով և լիարժեք կյանք	Երեխա ունենալու ցանկություն
Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն	Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն	Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն
Սեռական պահանջ-մունքներ	Հասարակական բարձր կարգավիճակ	Սեռական պահանջ-մունքներ
Հասարակական բարձր կարգավիճակ	Սեռական պահանջմունքներ	Հասարակական բարձր կարգավիճակ
Գլենդել		
Ընդհանուր	**Տղամարդիկ**	**Կանայք**
Ապահով և լիարժեք կյանք	Ապահով և լիարժեք կյանք	Ապահով և լիարժեք կյանք
Սեռական պահանջ-մունքներ	Սեռական պահանջմունքներ	Հասարակական բարձր կարգավիճակ
Երեխա ունենալու ցանկություն	Երեխա ունենալու ցանկություն	Երեխա ունենալու ցանկություն
Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն	Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն	Սեռական պահանջ-մունքներ
Հասարակական բարձր կարգավիճակ	Հասարակական բարձր կարգավիճակ	Սիրած մարդու հետ ապրելու ցանկություն

Երևանաբնակ հետազոտվողների շրջանում նման տարբերություններ չեն զգացվում: Այստեղ շեղումների առավելագույն հեռավորությունը մեկ տող է: Կիրառված նախորդ մեթոդիկայի արդյունքների հետ համադրության արդյունքում, կարող ենք ասել, որ չնայած այն հանգամանքին, որ հետազոտական առաջին խմբի ամուսնական զույգերի կանանց և տղամարդկանց՝ ընտանիքի հետ կապված պահանջմունքները հիմնականում համապատասխանում են, տղամարդկանց դեպքում դրանք առավել հաճախակի են բավարարվում, քան կանանց: Երկրորդ խմբում ճիշտ հակառակն է: Գլենդելում բնակվող հետազոտվող ամուսինների մոտ ընտանիքի հետ կապված պահանջմունքները չեն համապատասխանում, բայց բավարարվում են հավասարապես:

Փորձարարական բաժնի «Երևանում և Գլենդելում բնակվող հայազգի ամուսնական զույգերում դիրքորոշումների համեմատական հետազոտություն» անվանումը կրող երրորդ ենթագլխում ներկայացված են հետազոտական խմբերում ամուսնական զույգերի դիրքորոշումների հետազոտության արդյունքները:

Փորձարարական երկու խմբերի տվյալների համեմատական վերլուծության արդյունքում պարզվեց, որ մարդկանց հանդեպ վերաբերմունքի, պարտքի զգացումի և բավականության միջև այլընտրանքի, ամուսնալուծության նկատմամբ վերաբերմունքի, ռոմանտիկ սիրո հակման, ամուսնական կյանքում սեռական

ոլորտի կարևորման, սեռական հարցերին վերաբերող թեմաների արգելվածության և ընտանիքի հայրիշխանական կամ էգալիտար կառուցվածքի նկատմամբ վերաբերմունքի (համապատասխանաբար՝ 1-ին, 2-րդ, 5-րդ, 6-րդ, 7-րդ, 8-րդ և 9-րդ սանդղակներ) առումով տարբերությունները վիճակագրական տեսանկյունից նշանակալի չեն:

Աղյուսակ 2. Փորձարարական խմբերի միջև դիրքորոշումների տարբերության արժեքը

	Ընդհ. df =398	Տղամարդ df=198	Կին df=198
1-ին սանդղակ	1.722*	1.68*	0.724*
2-րդ սանդղակ	0.900*	0.278*	1.067*
3-րդ սանդղակ	2.998***	2.673***	1.564*
4-րդ սանդղակ	0.078*	2.359**	-0.780*
5-րդ սանդղակ	-0.505*	0.256*	-1.105*
6-րդ սանդղակ	0	0.462*	-0.786*
7-րդ սանդղակ	-0.644*	0	-0.908*
8-րդ սանդղակ	-1.207*	-1.005*	-0.746*
9-րդ սանդղակ	-0.145*	-1.383*	0.797*
10-րդ սանդղակ	-2.663***	-1.744*	-1.949*

* $p>0.05$; ** $p\leq0.05$; *** $p\leq0.01$

Նշանակալի տարբերություններ են բացահայտվում երեխաների նկատմամբ վերաբերմունքի (3-րդ սանդղակ) չափանիշների միջև: Ընդ որում, տարբերություններն առավել զգալի են տղամարդկանց մոտ: Դա նշանակում է, որ հետազոտության ենթարկված երևանաբնակ հայ ընտանիքներում տղամարդիկ զգալիորեն ավելի մեծ դեր են հատկացնում երեխաներին, քան գլենդելաբնակ ընտանիքների տղամարդիկ: Տղամարդկանց ցուցանիշների միջև տարբերություն կա նաև համատեղ կամ անջատ ընտանեկան գործունեության (4-րդ սանդղակ) առումով, ինչը սակայն էականորեն չի ազդում ընդհանուր ցուցանիշի վրա, սակայն ցույց է տալիս, որ երեանաբնակ տղամարդիկ առավել մեծ չափով են հակված համատեղ ընտանեկան գործունեությանը քան նրանց գլենդելաբնակ ազգակիցները: Եվ վերջապես, դրամի նկատմամբ վերաբերմունքի առումով (10-րդ սանդղակ) փորձարարական խմբերի տղամարդկանց և կանանց ցուցանիշների միջև տարբերությունը վիճակագրորեն նշանակալի չէ, սակայն ընդհանուր չափանիշը ցույց է տալիս, որ գլենդելաբնակ ամուսնական զույգերը զգալիորեն ավելի խնայող վերաբերմունք են ցուցաբերում դրամի նկատմամբ, քան երևանաբնակ զույգերը:

Ամուսնական զույգում դիրքորոշումների որոշման մեթոդիկայի արդյունքները ամուսնությամբ բավարարվածության ցուցանիշների հետ համադրելու միջոցով պարզվել է հետազոտվողների շրջանում կոնկրետ դիրքորոշման ներկայացվածության չափի և ամուսնությամբ նրանց բավարարվածության միջև կորելյացիոն կապի աստիճանը: Կորելյացիոն վերլուծությունն իրականացվել է երկու ուղղություններով: Մի դեպքում փորձ է արվել բացահայտել կորելյացիոն կապ ամուսինների դիրքորոշումների և նրանց

իսկ բավարարվածության ցուցանիշների (միաբևեռ համեմատություն), երկրորդ դեպքում՝ ամուսինների դիրքորոշումների և նրանց զուգընկերների բավարարվածության ցուցանիշների (երկբևեռ համեմատություն) միջև:

Կորելյացիոն վերլուծության արդյունքում պարզվեց, որ 2-րդ (պարտքի զգացում կամ բավականություն), 5-րդ (ամուսնալուծության նկատմամբ վերաբերմունքի լոյալություն) և 10-րդ (դրամի նկատմամբ խնայողական վերաբերմունք) սանդղակների ցուցանիշների և ամուսնությամբ բավարարվածության չափանիշի միջև կորելյացիոն կապ չի նկատվում: Առավել զգալի է 8-րդ սանդղակի, սեռական հարաբերությունների արգելված լինելու և ամուսնությամբ բավարարված լինելու միջև կապը ($r=-0.244$, $p\leq0.01$): Ընդ որում, կապը հակադարձ է, ինչը նշանակում է, որ, որքան ամուսինը (կինը կամ տղամարդը) սեռական հարաբերությունների թեման ավելի փակ է համարում, այնքան ավելի ցածր է ամուսնությամբ նրա բավարարվածության աստիճանը:

Կորելյացիոն կապի ուժի առումով հաջորդն ընտանեկան կյանքում երեխաներին հատկացվող դերն է (3-րդ սանդղակ, $r=0.224$, $p\leq0.01$): Երեխաներին ավելի մեծ նշանակություն տվող հետազոտվողների մոտ ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանն ավելի բարձր է: Հաջորդը 4-րդ սանդղակն է, որը որոշում է համատեղ ընտանեկան գործունեության հակումը: Այստեղ նկատվում է դրական կորելյացիոն կապ ($r=0.202$, $p\leq0.01$), ինչը նշանակում է, որ այն հետազոտվողները, ովքեր առավելապես հակված են համատեղ ընտանեկան գործունեության, ունեն ամուսնությամբ բավարարվածության առավել բարձր ցուցանիշներ:

Ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի հետ կորելյացիոն կապի մեջ է ընտանիքի էգալիտար կառուցվածքի նկատմամբ հետազոտվողների հակումը (9-րդ սանդղակ, $r=0.201$, $p\leq0.01$), ինչը ցույց է տալիս, որ հետազոտվողների շրջանում ընտանիքի անդամների հավասար իրավունքներ ունենալու կողմնակիցներն ունեն ամուսնությամբ բավարարվածության ավելի բարձր ցուցանիշներ: Ամուսնական կյանքում սեռական ոլորտին հատկացվող նշանակության դեպքում (7-րդ սանդղակ, $r=0.195$, $p\leq0.01$), ամուսնությամբ բավարարվածության բարձր ցուցանիշներ ունեն այն հետազոտվողները, ովքեր ավելի քիչ նշանակություն են տալիս սեռական փոխհարաբերություններին:

Նշանակալի կորելյացիոն կապ է բացահայտվում նաև ռոմանտիկ սիրո նկատմամբ հակվածության (6-րդ սանդղակ, $r=0.129$, $p\leq0.01$) և ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի, մարդկանց հանդեպ լավատեսական վերաբերմունքի (1-ին սանդղակ, $r=0.108$, $p\leq0.05$) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև:

Խմբային արդյունքների վերլուծությունը բացահայտում է մի շարք տարբերություններ ինչպես հետազոտական խմբերի, այնպես էլ միևնույն հետազոտական խմբի ներսում՝ սեռական պատկանելությամբ որոշվող ենթախմբերի միջև: Այսպես, մարդկանց հանդեպ լավատեսական վերաբերմունքի չափանիշի (1-ին սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի միջև կորելյացիոն կապ է բացահայտվում երևանաբնակ տղամարդկանց ($r=0.098$, $p\leq0.05$) և գլենդելաբնակ տղամարդկանց ($r=0.460$, $p\leq0.01$) շրջանում: Գլենդելաբնակ

տղամարդկանց շրջանում կապ է դիտվում նաև պարտքի բարձր զգացման (2-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև (r=0.522, p≤0.01): Ընտանեկան կյանքում երեխաների դերի նշանակության (3-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև կորելյացիոն կապ է բացահայտվում երևանաբնակ տղամարդկանց (r=0.280, p≤0.01) և կանանց (r=0.0.379, p≤0.01), գլենդելաբնակ տղամարդկանց (r=0.412, p≤0.01) շրջանում: Հետազոտության ենթարկված գլենդելաբնակ ամուսնական զույգերի մոտ առկա է կորելյացիոն կապ համատեղ ընտանեկան գործունեության հակման (4-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև (տղամարդիկ՝ r=0.387, p≤0.01; կանայք r=0.331, p≤0.01): Ամուսնալուծության նկատմամբ վերաբերմունքի տեսանկյունից (5-րդ սանդղակ) փորձարկվող խմբերում պատկերը բավականին նման է: Թե Երևանում և թե Գլենդելում բնակվող ամուսնական զույգերում ամուսնությամբ բավարարվածության և ամուսնալուծության նկատմամբ ոչ լոյալ վերաբերմունքի միջև տղամարդկանց շրջանում գրանցվել է ուղիղ (Երևան՝ r=0.277, p≤0.01, Գլենդել՝ r=0.237, p≤0.05), կանանց շրջանում հակադարձ (Երևան՝ r=-0.335, p≤0.01, Գլենդել r=-0.218, p≤0.05) կորելյացիոն կապեր:

Ռոմանտիկ սիրո նկատմամբ հակվածության (6-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև նշանակալի կորելյացիոն կապ է բացահայտվել երևանաբնակ կանանց (r=0.345, p≤0.01) և գլենդելաբնակ տղամարդկանց (r=0.428, p≤0.01) շրջանում, իսկ ամուսնական կյանքում սեռական ոլորտի կարևորման (7-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև՝ երևանաբնակ տղամարդկանց (r=0.380, p≤0.01) և գլենդելաբնակ կանանց (r=0.279, p≤0.01) շրջանում: Սեռական հարաբերությունների թեմայի արգելվածության չափանիշի (8-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև կորելյացիոն կապ է բացահայտվել երևանաբնակ կանանց (r=-0.229, p≤0.05), գլենդելաբնակ տղամարդկանց (r=-0.458, p≤0.01) և կանանց (r=0.451, p≤0.01) շրջանում: Ընտանիքի էգալիտար կառուցվածքի հանդեպ հակման և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև կորելյացիոն կապ է բացահատվել երևանաբնակ տղամարդկանց (r=-0.282, p≤0.01), երևանաբնակ կանանց (r=0.340, p≤0.01) և գլենդելաբնակ կանանց (r=0.586, p≤0.01) շրջանում: Եվ վերջին՝ դրամի հանդեպ խնայողական վերաբերմունքի (10-րդ սանդղակ) և ամուսնությամբ բավարարվածության միջև նշանակալի կորելյացիոն կապ է բացահայտվել երևանաբնակ տղամարդկանց (r=-0.191, p≤0.05), և գլենդելաբնակ կանանց (r=0.379, p≤0.01) շրջանում:

Հետազոտական ողջ համակազմի համար ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանի և զուգընկերոջ դիրքորոշումների միջև զգալի կորելյացիոն կապ է գրանցվում 2-րդ (պարտքի զգացում, r=0.15, p≤0.01) և 6-րդ (հակում ռոմանտիկ սիրուն, r=0.241, p≤0.01) սանդղակներում: Խմբային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ամուսնությամբ բավարարվածության աստիճանը նշանակալի կորելյացիոն կապի մեջ է գտնվում՝ մարդկանց հանդեպ զուգընկերոջ լավատեսական վերաբերմունքի (1-ին սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=-0.273, p≤0.01, գլենդելաբնակ տղամարդիկ՝ r=0.248, p≤ 0.05, գլենդելաբնակ կանայք՝ r=0.416, p≤0.01), պարտքի զգացումի գերակայման (2-րդ

սանդղակ, գլենդելաբնակ տղամարդիկ՝ r=-237, p≤ 0.05, գլենդելաբնակ կանայք՝ r=0.496, p≤0.01), երեխաների դերի նշանակության (3-րդ սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=0.340, p≤0.01), համատեղ ընտանեկան գործելակերպի (4-րդ սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=-0.224, p≤0.05) , ամուսնալուծության նկատմամբ ոչ լոյալության (5-րդ սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=-0.519, p≤0.01, երևանաբնակ կանայք՝ r=0.361, p≤0.01), ռոմանտիկ սիրո հակման (6-րդ սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=0.231, p≤0.05, երևանաբնակ կանայք՝ r=0.245, p≤0.05, գլենդելաբնակ տղամարդիկ՝ r=-0.338, p≤0.01, գլենդելաբնակ կանայք՝ r=0.453, p≤0.01), ամուսնական կյանքում սեռական ոլորտի բարձր արժորման (7-րդ սանդղակ, երևանաբնակ կանայք՝ r=0.559, p≤0.01), սեռական հարաբերությունների թեմայի արգելված լինելու (8-րդ սանդղակ, գլենդելաբնակ կանայք՝ r=-0.514, p≤0.01), ընտանիքի էգալիտար կառուցվածքի հակման (9-րդ սանդղակ, գլենդելաբնակ տղամարդիկ՝ r=0.199, p≤0.05), դրամի հանդեմ խնայողական վերաբերմունքի (10-րդ սանդղակ, երևանաբնակ տղամարդիկ՝ r=-0.301, p≤0.01, երևանաբնակ կանայք՝ r=-0.224, p≤0.05, գլենդելաբնակ տղամարդիկ՝ r=0.335, p≤0.01, գլենդելաբնակ կանայք՝ r=0.2, p≤0.05) հետ:

Փորձարարական բաժնի չորրորդ՝ «Երևանում և Գլենդելում բնակվող հայազգի ընտանիքներում դերային բաշխվածության հետազոտություն» ենթագլխում հետազոտության է ենթարկվում փորձարարական խմբերում դերային բաշխվածության բնույթը, փորձարարական խմբերը համեմատվում են դերային բաշխվածության չափանիշով:

Հետազոտության արդյունքում պարզվեց, որ հետազոտական խմբերում ընտանիքի գործառման ընթացքում ավանդաբար մեծ դեր է հատկացվում տղամարդուն, մասնավորապես նյութական ապահովման, ժամանցի և զվարճանքի, ինչպես նաև ընտանեկան ենթամշակույթի կազմակերպման, տանտիրոջ և սեռական զուգընկերոջ դերերի կատարման տեսանկյունից: Կանանց հիմնականում հատկացվում են երեխաներին դատիարակելու և ընտանիքում հուզական կլիմա ապահովելու դերերը: Ընդ որում, այս դերերի համատեղ կատարման երևույթը նույնպես ունի բարձր ցուցանիշներ:

Փորձարարական հինգերորդ՝ «Երևանում և Գլենդելում բնակվող ամուսինների դերային սպասումների հետազոտություն» ենթագլխում հետազոտվում են փորձարարական խմբերում ամուսինների դերային սպասումներն ու դերային համապատասխանության աստիճանը: Հետազոտության արդյունքում պարզվեց, որ Երևանում բնակվող տղամարդկանց շրջանում առավել կարևորվում են ծնողական դերերը: Այնուհետև, ըստ նշանակության գալիս են ամուսնու հետ նույնականացման և հուզական աջակցության հետ կապված դերերը: Պակաս նշանակությամբ են օժտվում զուգընկերոջ արտաքին տեսքի գործոնը, տնային տնտեսվարական և սեռական զուգընկերոջ դերերը:

Երևանում բնակվող կանանց շրջանում ըստ նշանակության առաջինը հուզական աջակցության հետ կապված դերերն են: Այնուհետև, նվազման կարգով գալիս են զուգընկերոջ արտաքին տեսքի գործոնը, ծնողական դերերը, ամուսնու

հետ նույնականացման չափանիշը, սոցիալական ակտիվության հետ կապված դերերը, տնային տնտեսվարական և սեռական դերերը:

Գլենդելում բնակվող տղամարդկան համար առավել մեծ նշանակությամբ են օժտվում ծնողական դերերը և հուզական աջակցության հետ կապված դերերը: Այնուհետև գալիս են ամուսնու հետ նույնականացման, սոցիալական ակտիվության, զուգընկերոջ արտաքին տեսքի, տնային-տնտեսվարական և սեռական զուգընկերոջ չափանիշները:

Նույն հետազոտական խմբի կանանց մոտ դասավորվածությունը հետևյալն է՝ հուզական աջակցության գործառույթ, ծնողական դերեր, սոցիալական ակտիվություն, ամուսնու հետ նույնականացում, տնային տնտեսվարական դերեր, զուգընկերոջ արտաքին տեսք, սեռական զուգընկերոջ դեր:

Դերային համապատասխանության աստիճանի հետազոտությունը ցույց տվեց, որ այդ չափանիշի միջին արժեքը Երևանում բնակվող տղամարդկանց շրջանում 10 է, կանանց շրջանում՝ 10,6: Գլենդելում բնակվող հետազոտվողների մոտ այդ ցուցանիշները համապատասխանաբար 8,7 և 8,1 են: Դա նշանակում է, որ Երևանաբնակ ամուսիններն, ընտանեկան դերերին համապատասխանության չափանիշով, ընդհանուր առմամբ, զիջում են Գլենդելում բնակվող ազգությամբ հայ ամուսիններին (որքան բարձր է գործակիցը, այնքան ցածր է համապատասխանության աստիճանը): Ընդ որում, եթե երկրորդ հետազոտական խմբում ընտանեկան դերերին կանանց համապատասխանության աստիճանն ավելի բարձր է, քան նույն խմբի տղամարդկանց ցուցանիշը (կանայք 8, տղամարդիկ 8,7), ապա Երևանում բնակվող փորձարկվողների դեպքում տղամարդիկ առավել մեծ չափով են համապատասխանում ընտանեկան դերերին, քան կանայք (տղամարդիկ 10, կանայք՝ 10.6): Եվ, չնայած որ փորձարկվող խմբերում ընտանեկան դերերի նշանակության առումով չեն նկատվում էական տարբերություններ, ընտանեկան դերերին համապատասխանության առումով տարբերությունները զգալի են: Ընդ որում, ընտանեկան դերերին առավելապես համապատասխանում են Գլենդելաբնակ կանայք, այնուհետև գալիս են Գլենդելաբնակ տղամարդիկ, Երևանաբնակ տղամարդիկ և վերջում՝ Երևանաբնակ կանայք:

Մեթոդիկայի կիրառման արդյունքում պարզվեց, որ ընտանեկան դերերի արժեվորման տեսանկյունից երևանաբնակ և գլենդելաբնակ ազգությամբ հայ ամուսնական զույգերն իրարից էապես չեն տարբերվում: Սակայն դերային համապատասխանության առումով տարբերությունը զգալի է: Երևանում դերային համապատասխանության ցուցանիշը տղամարդկանց համար 10, կանանց համար 10.6 է: Գլենդելում բնակվող ամուսնական զույգերի մոտ համապատասխանաբար 8.7 և 8, ինչը ցույց է տալիս, որ ամուսինների կողմից ընտանեկան դերերի կատարման պատրաստակամությունը և զուգընկերոջ կողմից այդ դերերին առնչվող սպասումների համապատասխանությունը հետազոտական երկրորդ խմբում առավել բարձր է, ինչը կարող է ընկած լինել այդ խմբում ամուսնությամբ բավարարվածության չափանիշի բարձր լինելու հիմքում:

Այսպիսով, հետազոտության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ մեր կողմից առաջադրված վարկածը, այն է՝ արտաքին (հասարակական)

գործոնների ազդեցությունը հայ ընտանիքի վրա իրականանում է միջնորդավորված ձևով, ընտանիքի անդամների՝ նրանց պահանջմունքային ոլորտի, դիրքորոշումների և կարգավիճակադերային վարքի վրա ազդեցություն գործելու միջոցով, հաստատվեց: Հետևաբար՝ հայ ընտանիքի պահպանման համար առաջնային է ընտանիքի կառուցվածքային տարրերի և նրա կողմից իրականացվող հասարակական, ընտանեկան և անհատական գործառույթների համապատասխանությունը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունից բխում են հետևյալ եզրակացությունները՝

1. *Ապացուցվեց, որ տարբեր հասարակական-մշակութային միջավայրերում բնակվող հայ ընտանիքները պահպանում են իրենց կարգավիճակադերային կառույցը՝ փոփոխություններ կրելով ընտանիքի անդամների պահանջմունքների և դիրքորոշումների մակարդակում:*
2. *Ցույց տրվեց, որ, ապրելով տարբեր մշակութային միջավայրերում, հայ անհատը ձեռք է բերում նոր դիրքորոշումներ և անձնային որակներ, որոնք այնուհետև արտացոլվում են նրա ներընտանեկան հարաբերություններում:*
3. *Բացահայտվեց, որ ամուսնական զույգում ամուսնությամբ բավարարվածության չափանիշը կարող է տարբերվել՝ կախված ընտանիքի գործառման սոցիալ-մշակութային միջավայրից:*
4. *Բացահայտվեց, որ հետազոտվողների շրջանում ամուսնությամբ բավարարվածության ցուցանիշը կորելյացիոն կապի մեջ է ընտանիքի անդամների դիրքորոշումների հետ:*
5. *Ցույց տրվեց, որ հետազոտված հայ ընտանիքներում ամուսինների ամուսնությամբ բավարարվածության ցուցանիշների միջև առկա է դրական կորելյացիոն կապ:*
6. *Ապացուցվեց, որ ընտանիքի վրա հասարակության ազդեցությունն ունի միջնորդավորված բնույթ:*

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունն արտացոլված է հետևյալ հրապարակումներում

1. Ս. Սեդրակյան, Ա. Ստեփանյան, Ընտանիքի գործառույթի հարցի շուրջ, Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ/ Միջբուհական կոնսորցիումի գիտական հանդես/ Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, Երևան, «Զանգակ-97», 2013, 3, էջ 117-124:
2. Ա. Ստեփանյան, Ընտանիքը որպես սոցիալ-հոգեբանական համակարգ, Հոգեկան առողջության հայկական հանդես, Երևան, 2013, հատ. 4, N2, էջ 43-48:

3. Ա. Ստեփանյան, Երևանաբնակ և Գլենդելաբնակ հայ ընտանիքների համեմատական հետազոտություն, Հոգեկան առողջության հայկական հանդես, Երևան, 2014, հատ. 5, N1, էջ 5-11:
4. Ա. Ստեփանյան, Երևանաբնակ և Գլենդելաբնակ հայ ամուսնական զույգերի որոշ պահանջմունքների բավարարումն ընտանիքում (Համեմատական վերլուծություն), Նյութեր «Տեսական և կիրառական հոգեբանության արդի հիմնախնդիրները» V Միջազգային գիտաժողովի 23-25. X. 2015, Երևան, էջ 279-281:
5. Ա. Ստեփանյան, Ընտանիքը որպես հոգեբանական ներգործության առարկա, Իմաստություն, 1(4), 2015, Երևան, էջ 204-211:
6. Armine Stepanyan, Family Roles as Family Functioning Regulators (անգլերեն), Wisdom, 2(5), 2015, Yerevan, Pages 123-126.

СТЕПАНЯН АРМИНЕ АРАМАЙИСОВНА

«СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АРМЯНСКОЙ СЕМЬИ

(На примере армянских семей проживающих в Армении и в США)»

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.03 «Социальная психология, (межличностные отношения, семейная, возрастная, педагогическая, групповая деятельность)»

Защита диссертации состоится 20 июня 2017г., в 12:00 ч. на зоседании специализированного совета по психологии 064 ВАК-а по присуждению ученых степеней при Армянском государственном педагогическом университете имени Хачатура Абовяна, по адресу: 0010, г. Ереван, ул. Тигран Меци 17.

Резьюме

Актуальность темы исследования. Современное общество ставит требование пересмотра традиционной модели создания и эффективного функционирования семьи. В условиях постоянных изменений ценностной системы прежние методы и подходы, в большинстве случаев, не способны решить те задачи и трудности, которые стоят перед современной армянской семьей. При таких условиях особую важность приобретают проблема закономерностей формирования и эффективного функционирования армянской семьи, проблема социально-психологических факторов сохранения армянской семьи, чувствуется необходимость в разработке таких подходов, которые будут способствовать полноценному, гармоничному и эффективному существованию армянской семьи в изменяющихся внешних условиях.

Цель работы. Выявить особенности фаторов влияющих на современную армянскую семью, и специфику их взаимодействия, выделить факторы, которые способствуют эффективному функционированию и сохранению армянской семьи.

Гипотеза исследования.

а) Влияние внешних (социальных) факторов на армянскую семью имеет опосредствованный характер, и происходит посредством влияния на членов семьи, их потребностную сферу и статусно-рольевое поведение.

б) Для сохранения армянской семьи первичное значение имеет соответствие структурных элементов семьи и тех социальных, семейных и индивидуальных функций, которые она выполняет.

Задачи исследования.

1. Проанализировать теоретические подходы к функционированию семьи.

2. Путем теоретического анализа сформулировать и обосновать гипотезу, создать теоретическую основу для проверки гипотезы.

3. Выявить количественные и качественные характеристики соотношения культурных, общественных и личностных факторов, влияющих на семью.

4. Исследовать обусловленность установок, рольевых атрибуций и мотивационных содержаний членов армянских семей социальным окружением.

5. Выявить роль социально-психологических факторов в вопросе сохранения армянской семьи.

6. Сформулировать теоретические и практические рекомендации.

Объектом исследования являются армянские семьи, проживающие в г.Ереван, РА и г.Глендейл, шт. Калифорния, США.

Предметом исследования являются взаимная обусловленность социальных и психологических факторов, влияющих на функционирование и сохранение армянской семьи, взаимодействие социальных и психологических факторов.

Научная новизна работы. В данной диссертации впервые на первый план выходит не воздействие общественных или личностных факторов на армянскую семью, а проблема взаимодействия, взаимной обусловленности этих факторов, решение которой дополнит ряд исследований, направленных на сохранение и эффективное функционирование армянской семьи. Впервые производится сравнительное исследование армянских семей, проживающих в разных социально-культурных условиях.

Теоретическая значимость работы. Некоторые теоретические предложения могут обогатить понятийно-терминологический арсенал психологического исследования семьи, в частности: функции семьи могут рассматриваться в трех взаимообусловливающих плоскостях - общестенной, семейной, личностной; воздействие социальных факторов могут рассматриваться как опосредованные; эффективное функционирование семьи может рассматриваться в связи с взаимодействием между средой функционирования семьи и членом семьи.

Практическая значимость работы. Учет полученных результатов будет способствовать дальнейшей разработке психологических мероприятий, направленных на эффективное функционирование, гармоничное существование и сохранение армянской семьи.

Достоверность результатов исследования обеспечена выбранной методологией, критериями формирования выборки, составом методик, математико-статическим анализом данных.

Структура работы. Работа состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы.

По теме диссертации опубликовано шесть научных статей.

ARMINE STEPANYAN

"SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FUNCTIONING OF ARMENIAN FAMILIES
(Based on the example of Armenian families living in Armenia and United States)"

Abstract of the dissertation for the Cadidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.03, "Social psychology, (Interpersonal relationship, family, age-related, pedagogical, group activity)."

The defense of dissertation will take place on June 20, 2017, at 12:00, at the session of the Special Board of Psychology 064 Supreme Certifying Commission of the RA awarding degrees at the Armenian State Pedagogical University after Kh. Abovyan. Address: 17 Tigran Mets Avenue, Yerevan 0010.

Summary

Actuality of the research topic

The transformations in the economic, cultural and value spheres in present-day Armenia pose new challenges for establishment and functioning of a family. In the majority of cases the traditional models are not able to provide for effective functioning of an Armenian family in the changing social environment, while there are no new, more effective and, what are most important, generally accepted models at present.

The problem becomes worse when an Armenian family is functioning beyond the limits of traditional life environment trying to get used to the new conditions of ethnic and cultural milieu.

The above mentioned makes it clear that the modern society requires reviewing the pattern of establishment and effective functioning of family. Under the circumstances of constant change of values systems, the traditional methods and approaches in the majority of cases are incapable of solving the problems and difficulties faced by modern Armenian families. In these conditions, the pattern of establishing and effective functioning of Armenian family becomes especially important, like the problem of social and psychological factors of preservation of Armenian family. Hence, it becomes necessary to develop such approaches which will contribute to full-fledged, harmonious and effective existence of Armenian family in the changing external environment.

Purpose of the work

To identify the characteristics of factors affecting modern Armenian family and the specifics of their interaction as well as to isolate the factors contributing to effective functioning and preservation of Armenian family.

Research hypothesis

a) The influence of external (social) factors on Armenian family has a mediated character and takes place via influence of family members, their range of requirements and status and role behavior.

b) For preservation of Armenian family, the primary meaning corresponds to structural elements of the family and those social, family and individual functions which it fulfills.

Research objectives

1. Analyze the theoretical approaches to the functioning of family, reveal the main aspects and characteristics of psychological research of the family, the main peculiarities and

mechanisms of functioning of family, the pattern of interaction of external and internal, social and individual factors affecting the family, identify a number of problems of Armenian family and possible options of their solution.

2. Formulate and substantiate the hypothesis through theoretical analysis, establish a theoretical basis of testing the hypothesis.

3. Identify the quantitative and qualitative characteristics of interaction of cultural, public and individual factors influencing the family.

4. Study the conditionality of settings, role attributes and motivations of members of Armenian family by social environment.

5. Identify the role of social and psychological factors in preservation of Armenian family

6. Formulate theoretical and practical recommendations.

Objects of research are Armenian families living in Yerevan city, Republic of Armenia and the city of Glendale, CA, USA.

Subjects of research are the mutual conditionality of social and psychological factors influencing the functioning and preservation of Armenian family and the interaction of social and psychological factors.

Scientific novelty of dissertation research: The problem of preservation and functioning of Armenian family finds a large resonance among professionals. However, in special research works the external (public, cultural) or internal (psychological) factors are mainly examined. This dissertation first of all does not point out the influence of public or individual factors on Armenian family, but the issue of interaction and mutual conditionality of these factors the solution of which will enrich a number of researches examining the preservation and effective functioning of Armenian family.

Theoretical significance of the dissertation

Some theoretical recommendations may enrich the conceptual and terminological arsenal of the psychological research on the family, in particular: review the family functions in three dimensions - public, family and individual; regard the interaction of social factors as mediated, regard the effective functioning of family as dependent upon the interaction between the environment of functioning and family member.

The practical significance of the dissertation

The enumeration of results received will contribute to further development of psychological measures directed toward effective functioning, harmonious existence and preservation of Armenian family.

Credibility of results of the research is ensured by the methodology used, sampling criteria, composition of methods and the mathematical and statistical analysis of data.

Structure of the dissertation

The dissertation is comprised of a preface, three chapters, conclusion and list of literature used.

Six scientific articles have been published on the topic of the dissertation.